

جایگاه قرآن از دیدگاه پیامبر اکرم-صلی الله علیه و آله و سلم-

امام علی و امام صادق-علیهما السلام-

منصوره شفیعی^۱

چکیده

قرآن کریم در اندیشه، گفتار و کردار پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم- و اهل بیت او تجسم و عینیت یافته و سیره کریمانه و سخنان حکیمانه آنان، روشن گر کتاب الهی در ابعاد گوناگون است. پس به طور کلی قرآن در نگاه پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم- و اهل بیت او از جایگاهی رفیع برخوردار است. هدف از این مقاله این است که جایگاه رفیع قرآن را در نگاه پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم-، به عنوان اولین مفسر وحی و امام علی-علیه السلام-، به عنوان دومین مفسر وحی و امام صادق-علیه السلام- بررسی کند. بنابراین ضرورت دارد که جامعه قرآنی و ولایی ما از ائمه-علیهم السلام- سرمشق بگیرند و از سرچشمه هدایت قرآنی استفاده کنند تا به سعادت ابدی رهنمون شوند. این مقاله که به روش توصیفی-تحلیلی تهیه گردیده، در نظر دارد که جایگاه قرآن را از دیدگاه این سه بزرگوار بررسی کند. نتیجه‌ای که از این مقاله به دست آمد، این است که پس قرآن دارای جایگاهی بس عظیم و بلندمرتبه می‌باشد که با تمسک به آن می‌توان به سعادت دنیوی و اخروی رسید. شرط این تمسک جستن نیز در چنگ زدن به ریسمان هدایت ائمه معصومین-علیهم السلام- می‌باشد.

کلید واژه: جایگاه، روایات، قرآن.

مقدمه

^۱ طلبه پایه پنجم، سطح دو، مدرسه علمیه ریحانه، www.Baranebahari971@gmail.com

مهمترین کتاب آسمانی برای هدایت انسان‌ها به سمت رستگاری و کمال واقعی، قرآن کریم است؛ زیرا قرآن، تجلی‌گاه علم خداوند در روی زمین است. اعتقاد به محتوای قرآن و ارتباط با مضامین بلند آن سعادت ابدی انسان را در پی دارد.

از سوی دیگر اهل بیت-علیهم‌السلام- چهره دیگر علم الهی هستند و دارای همه حقایق قرآن می-باشند و بر ظاهر و باطن قرآن، محکم و متشابه و بر عام و خاص آن آگاهی کامل دارند؛ بنابراین ائمه بر حقایق قرآن احاطه دارند و مفسران و بیان‌کنندگان کلام خدا به زبان بشری هستند.

ائمه-علیهم‌السلام- همیشه مردم را به جایگاه والای قرآن و نقش اساسی آن در هدایت و فلاح انسان-ها آگاه می‌کردند و راه‌های بهره‌مندی از قرآن را گوشزد می‌کردند. از آنجایی که جامعه اسلامی از واقعیت قرآن و علوم اهل بیت فاصله گرفته، متحمل خسارات جبران‌ناپذیری شده است. به عنوان مثال تمسک به ظاهر قرآن و دور شدن از حقیقت قرآن، از بزرگ‌ترین بلایایی است که امروزه جوامعه اسلامی را تهدید می‌کند.

پس ضرورت ایجاد می‌کند که برای فرار از این تهدیدها و رسیدن به رستگاری دنیوی و اخروی مسلمانان به حقایق قرآن بازگشت کنند و قرآن را در عرصه زندگی خویش پیاده کنند.

در این مقاله برآنیم که جایگاه قرآن را از دیدگاه ائمه و روایات بررسی کنیم. مثلاً:

جایگاه قرآن از دیدگاه پیامبر اکرم-صلی‌الله‌علیه و آله و سلم- چیست؟

جایگاه قرآن از دیدگاه امام علی-علیه‌السلام- چیست؟

جایگاه قرآن از دیدگاه امام صادق-علیه‌السلام- چیست؟

در رابطه با این موضوع، در گذشته کتاب‌هایی نگاشته شده است. مانند کتاب «قرآن در آینه نهج-البلاغه» برگرفته از سخنان آیه‌الله محمد تقی مصباح که ایشان در این کتاب به موضوعاتی همچون

جایگاه قرآن در جامعه دینی پرداخته است. همچنین مقاله « قرآن در کلام پیامبر » نوشته سید صادق سیدنژاد که در مجله گلبرگ معرفت، شهریور ۱۳۸۲، صفحه ۱۲ به چاپ رسیده است. این نویسنده در این مقاله به بررسی اهمیت قرآن در کلام پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم- پرداخته است. اما در این پژوهش علاوه بر مطالب ذکر شده در این کتاب و مقاله، قصد داریم عظمت و اهمیت قرآن و جایگاه آن را علاوه بر کلام پیامبر-صلی الله علیه و آله و سلم-، در کلام امام علی-علیه السلام- و امام صادق-علیه السلام- نیز بیان کنیم.

امید است علاقمندان به قرآن و عترت در این راه گام برداشته و نقاط ضعف ما را با پیگیری و اهتمام در راه اعتلای حق جبران نمایند ان شاء الله.

الف: جایگاه قرآن از دیدگاه پیامبر اکرم-صلی الله علیه و آله وسلم-

درک عظمت قرآن کریم، منوط به معرفت قرآن در تمامی ابعاد است. قرآن کریم در برگیرنده عالی-ترین معارف الهی در زمینه شناخت خداوند متعال، اسماء و صفات الهی، اسرار توحید، ویژگیهای سفیران و پیامبران الهی، اسرار جهان غیب، سنتهای حاکم بر جامعههای بشری، شناخت انسان و فرجام کار او، اخبار غیبی مربوط به گذشتگان و آیندگان است و همچنین حاوی نظامهای اجتماعی، حقوقی، اقتصادی و سیاسی است که بشر برای سعادت و خوشبختی جاودانه خود به آن نیاز دارد.

قرآن کریم نشانگر راهی است که پیمودن آن انسان را از یوغ بردگی ستمگران نجات می دهد و از اسارت در زنجیر جهل، خرافه و هواهای شیطانی می رهاند و او را در مسیر سلامت قلب، پاکی ظاهر و باطن و پیشرفت مطلوب انسانی و معنوی قرار می دهد.

علاوه بر همه این ویژگیها، اتصال قرآن به معدن عظمت الهی، عظمت و رفعتی فراتر از اندیشههای عادی به آن بخشیده و این کتاب را دارای برکات و آثار خاصی در جسم و روح انسان - بلکه در تمام جهان هستی - قرار داده است.

از آنجا که شناخت و استفاده از این کتاب الهی به فراخور استعداد انسان‌ها متفاوت است، درک عظمت قرآن نیز متناسب با این درک متفاوت خواهد بود.

شناخت حقیقت قرآن کریم و احاطه کامل بر همه ابعاد آن جز برای کسانی که قلب مطهر آنها وعاء تجلی نور قرآن بوده، میسر نیست. از این رو، برای شناخت ابعاد گوناگون عظمت و فضیلت قرآن، ناگزیر باید به حاملان علوم الهی و آگاهان به اسرار این کتاب عظیم که همانا پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - و اهل بیت - علیهم السلام - هستند، مراجعه کرد و در سایه آموزه‌های آنها به فهم تعالیم قرآن نایل آمد و عظمت آن را درک کرد.

به عبارت دیگر، رابطه مستحکم بین قرآن کریم و اهل بیت - علیهم السلام - به گونه‌ای است که شناخت یکی از آنها، تنها با شناخت آن دیگری و استعانت از آن میسر است.

پیامبر اعظم - صلی الله علیه و آله - و اهل بیت - علیهم السلام - از یک سو با آشنا کردن مردم با معارف قرآن سعی کردند که زمینه درک عظمت قرآن را در خود مردم فراهم آورند و از سوی دیگر، به عنوان گواهان راستگو، فضیلت و عظمت قرآن را بازگو کردند تا مردم را جهت استفاه بیشتر از قرآن ترغیب کنند. در حقیقت، بازگویی عظمت و فضیلت قرآن کریم توسط اهل بیت - علیهم السلام - مقدمه‌ای است برای ایجاد زمینه فکری و روحی در مردم در جهت توجه شایسته به قرآن کریم و استفاده از معارف حیات بخش آن.^۱

در این بخش بر آن هستیم که بخش‌هایی از سخنان پیامبر اعظم - صلی الله علیه و آله - و اهل بیت - علیهم السلام - را راجع به عظمت قرآن نقل و بررسی کنیم.

الف-۱: جامعیت و فراگیر بودن قرآن

^۱ ترابی، مجله فرهنگ جهاد، شماره ۴۳ و ۴۴، پیام دوم.

یکی از ابعاد عظمت قرآن کریم فراگیر بودن آن بر تمام معارفی است که بر پیامبران قبلی در کتاب های الهی نازل شده است، چون قرآن وجه نهایی و کامل آن کتابها است و به هیچ وجه محتوای این کتاب الهی گسسته از آن کتابها نیست، قرآن بر محتوای آنها احاطه و نظارت دارد، چه در مواردی که احکام آنها را نسخ کرده و چه در مواردی که ابقا کرده است. این ویژگی باعث می شود که پذیرش معارف قرآن برای پیروان حقیقی ادیان الهی آسان باشد.^۱

پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - در اشاره به این معنی فرمودند:

«اعطیت السور الطوال مکان التوراء و اعطیت المئین مکان الانجیل و اعطیت المثنی مکان الزبور و فضلت بالمفصل ثمان و ستون سورۀ و هو مهیمن علی سائر الکتب و التوراء لموسی و الانجیل لعیسی و الزبور لداود.» سوره های بلند بجای تورات به من داده شد، و سوره های صدگانی به جای انجیل، و سوره های مثنائی بجای زبور و سوره های مفصل نیز مایه برتری من است و قرآن خود گواه کتاب های آسمانی است و مشرف بر آنها.^۲

بنابراین مقصود از جامعیت قرآن، شمول و فراگیر بودن آیات و آموزه های آن نسبت به همه شئون زندگی بشر در تمامی دوران ها و اعصار است. بنابراین، قرآن برای همه انسان ها و همه مکان ها و همه زمان ها و برای همه امور زندگی بشر، اعم از امور فردی و اجتماعی نازل شده است.

علامه طباطبائی بر جامعیت قرآن تأکید دارد و معتقد است که تبیین بودن قرآن برای هر شیئی با توجه به شأن هدایت گری آن است و برای رسیدن انسان به هدایت، تمام احتیاجات و علوم مورد نیاز او را بیان نموده است؛ مانند: مبدأ، معاد، اخلاق فاضله، شرایع الهی، قصص، تاریخ.^۳

در برخی از دیگر آیات نیز رسالت فراگیر پیامبر - صلی الله علیه و آله و سلم - اشاره شده که نشان از

^۱ همان.

^۲ کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۰۱.

^۳ طباطبائی، تفسیر المیزان، ج ۱۲، ص ۳۲۴.

عهدنامه باید نگریست، به آن باید پای‌بند بود، مفاد آن را نباید زیر پا گذاشت. امام صادق-علیه‌السلام- درباره این عهدنامه و لزوم تلاوت بخشی از آن در هر روز، چنین می‌فرماید:

«القرآن عهدالله الی خلقه، فقد ینبغی للمرء المسلم ان ینظر فی عهده و ان یقرأ منه فی کل یوم خمسین آیه؛ قرآن عهد خداوند نسبت به بندگان اوست. سزاوار است که یک انسان مسلمان در این عهدنامه الهی بنگرد و هر روز پنجاه آیه از آن را بخواند».^۱

روشن است که مرور بر مفاد یک عهدنامه، برای یادآوری از آن قرارداد و رعایت آن در عمل است. میثاق خدا با بندگان بر شناختن احکام الهی و عبرت گرفتن از حکایات قرآن و عمل به اوامر او و تدبیر در آیات است.

جالب است که امام صادق-علیه‌السلام- وقتی می‌خواست قرآن تلاوت کند، قرآن را که به دست راست خویش می‌گرفت، دعایی می‌خواند که به عهد بودن قرآن و تعهدات انسان در قبال این قرارداد، اشاره دارد. مضمون آن دعا چنین است:

«خداوند! من عهد و کتاب تو را گشودم. خدایا! نگاهم را در این کتاب، عبادت قرار بده و قرائتم را تفکر، و تفکر را عبرت‌آموزی. خدایا! مرا از آنان قرار بده که از مواظبت تو در این کتاب، پند می‌گیرند و از نافرمانی‌ات پرهیز می‌کنند. وقتی کتاب تو را می‌خوانم، بر دل و گوشم مهر مزن و بر دیدگانم پرده می‌فکن و قرائت مرا خالی از تدبیر مگردان، بلکه مرا چنان قرار بده که در آیات و احکامش ژرف بنگرم، دستورهای دین تو را بگیرم و عمل کنم و نگاه مرا در این کتاب، غافلانه و قرائتم را بیهوده و بی‌ثمر مساز.»^۲

ج-۴: آینه عبرت

^۱ شعیری، جامع‌الآخبار و الآثار، ج ۱، ص ۳۳۵.

^۲ مجلسی، بحارالانوار، ج ۹۵، ص ۵.

در خلال آیات قرآن، سرگذشت اقوامی از گذشته آمده است. چه نیکان و صالحان که در سایه ایمان و عمل و پیروی از حق، سعادت‌مند شدند، چه عنودان و لجوجان که با تکذیب انبیا و انکار خدا و طغیان و فساد، گرفتار عذاب الهی گشتند. قرآن، کتاب قصه و داستان نیست، ولی سرشار از قصص و حکایات افراد و امت‌هاست و همه بر اساس درس گرفتن و الهام و عبرت و پند می‌باشد.

امام صادق-علیه‌السلام- می‌فرماید:

«علیکم بالقرآن! فما و جدتم آیه نجابها من کان قبلکم فاعملوا به، و ما وجدتموه هلك من کان قبلکم فاجتنبوه؛ بر شما باد قرآن! هر آیه‌ای را که یافتید که گذشتگان، با عمل به محتوای آن آیه نجات یافتند، شما هم به آن عمل کنید و هر آیه را دیدید که بیانگر هلاکت پیشینیان است، شما هم از آن (عامل هلاکت) پرهیزید».^۱

این شیوه برخورد با آیات قرآن، سودمندترین شیوه‌ای است که در عمل فردی و اجتماعی مسلمانان اثر می‌گذارد و قرآن هدایتگر قاری می‌شود.

ج-۵: محکم‌ترین و مطمئن‌ترین پناهگاه و دست‌آویز

بر شما باد عمل کردن به قرآن که ریسمان محکم الهی و نور آشکار و درمان سودمند است که تشنگی را فرونشاند، نگه‌دارنده کسی است که به آن تمسک جوید و نجات‌دهنده آن کسی است که به آن چنگ آویزد، کجی ندارد تا راست شود و گرایش به باطل ندارد تا از آن برگردانده شود.^۲

ج-۶: بالاترین شفاعت‌کننده

^۱ حکیمی، الحیاء، ج ۲، ص ۱۱۶.

^۲ دشتی، ترجمه نهج‌البلاغه، خطبه ۱۹۶، ص ۲۵۱.

بدانید قرآن است شفاعت‌کننده پذیرفته شده و گوینده تصدیق‌شده و هر کس که روز قیامت قرآن برای او شفاعت کند، شفاعت قرآن در مورد او پذیرفته شود.^۱

نتیجه‌گیری

جایگاه قرآن در هدایت و سعادت انسان‌ها در دنیا و آخرت، واقعیتی است که حقیقتی انکارناپذیر است و در روایات پیامبر اکرم-صلی‌الله‌علیه و آله و سلم- و ائمه معصومین-علیهم‌السلام- بر آن تأکید بسیاری شده است؛ زیرا این قرآن به راهی هدایت می‌کند که مستقیم‌ترین راه‌هاست و کسانی که با قرآن مأنوس هستند، به کمک قرآن می‌توانند حق را از باطل تشخیص دهند.

در بیان اهمیت قرآن همین بس که پیامبر-صلی‌الله‌علیه و آله و سلم- فرمودند: «قرآن از همه چیز خدا برتر است». همچنین فرمودند: «برتری قرآن بر سایر سخنان، مانند برتری خداوند بر بندگان است». آری! قرآن بهترین فتح‌کننده قله بلند عزت است و عاشقان واقعی قرآن کسانی هستند که شب‌ها با آن مأنوس هستند و روزها در صحنه پرآشوب زندگی، از آن الهام می‌گیرند. پس ضرورت ایجاب می‌کند برای رهایی از راه ضلالت و گمراهی و هدایت به سمت رستگاری و فلاح ابدی به این کتاب آسمانی و حقایق ارزشمند آن چنگ زده شود.

به نظر می‌رسد که عامل اصلی هدایت‌گر و تربیت‌کننده افراد و جوامع بشری به سمت کمال و ارزش-های انسانی و اخلاقی، قرآن مجید است. پس لازم است که اهمیت و جایگاه قرآن در کلام معصومین-علیهم‌السلام- و در روایات بررسی شود. این که مثلاً پیامبر اکرم-صلی‌الله‌علیه و آله و سلم- در مورد قرآن و جایگاه والای آن چه فرموده‌اند. یا این که ائمه معصومین از جمله امام علی-علیه‌السلام- و امام صادق-علیه‌السلام- در این مورد چه فرمایشاتی داشته‌اند.

^۱ همان، خطبه ۱۷۶، وَاعْلَمُوا أَنَّهُ شَافِعٌ مُشَقَّعٌ وَفَائِلٌ مُصَدَّقٌ وَأَنَّهُ مَنْ شَفَعَ لَهُ الْقُرْآنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفَعَ

فِيهِ.

امید است پژوهش‌گران دیگر نیز این موضوع را در باب این‌که چگونه می‌توان به قرآن با توجه به عظمتش چنگ زد، مورد بررسی قرار دهند.

فهرست منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

۱. افخمی، احمد، «مجله سروش وحی»، شماره ۲۲، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۵، ش.
۲. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران: انتشارات جاویدان، ۱۳۸۳، ش.
۳. ترابی، مرتضی، «مجله فرهنگ جهاد»، شماره ۴۳ و ۴۴، تابستان ۱۳۸۵، ش.
۴. حر عاملی، محمدبن حسن، وسایل الشیعه، قم: آل بیت لإحیاء تراث، ۱۴۱۴، ق.
۵. حکیمی، محمدرضا، علی و محمد، الحیاء، ترجمه: احمد آرام، بی‌جا، بی‌نا، ۱۳۵۳، ش.
۶. دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه، قم: مشهور، چاپ اول، ۱۳۷۹، ش.
۷. شعیری، محمدبن محمد، جامع الاخبار، نجف: مطبعه حیدریه، چاپ اول، بی‌تا.
۸. شوشتری، محمدتقی، بهج الصباغه فی شرح نهج البلاغه، تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۸، ش.
۹. طباطبائی، محمدحسین، تفسیرالمیزان، ترجمه: سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: اسماعیلیان، دارالکتب الاسلامیه، چاپ هشتم، ۱۳۶۸، ش.
۱۰. کلینی، محمدبن یعقوب بن اسحاق، الکافی، ج ۲، قم: دارالحديث، ۱۳۶۳، ش.

۱۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تصحیح: محمدباقر بهبودی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۱۱۰هـ،

ق.

۱۲. مصباح، محمدتقی، قرآن در آینه نهج البلاغه، قم: مجمع جهانی اهل بیت-علیهم السلام،

۱۳۸۵هـ. ش.